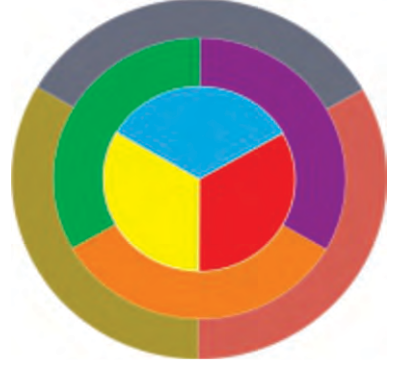

1. રંગના પ્રકાર

ચિત્રકલામાં રેખા અને આકારનું મહત્વ તમે ધો. ૮માં શીખી ગયા છો. આ ધોરણમાં તમારે રંગનું મહત્વ સમજવાનું છે. ચિત્રમાં રંગો દ્વારા જુદા જુદા ભાવ દર્શાવી શકાય છે.

રંગો દ્વારા હૃદયની લાગણીઓ અને ઊર્મિઓને ચિત્રોમાં રજૂ કરી શકાય છે. મૂળ ત્રણ રંગો છે. આ ત્રણેય રંગોના મિશ્રણથી અનેક રંગોની શ્રેણીઓ રચી શકાય છે. તેમાંથી ત્રણ શ્રેણીઓનો ઉપયોગ ચિત્રકલામાં વધુ થાય છે. તેથી આપણે ત્રણ શ્રેણીઓનો અભ્યાસ કરીશું.

(1) પ્રથમ શ્રેણીના રંગો (Primary Colours) :

લાલ ● પીળો ● અને વાદળી ● આ ત્રણેય મૂળ રંગો છે. આ રંગો મેળવણીથી બનતા નથી તેથી તેને મૂળ રંગો કહેવાય છે. તેથી આ રંગો શુદ્ધ અને તેજસ્વી રંગો છે.

લાલ, પીળો અને વાદળી મૂળ રંગ કહેવાય. બાકીના બીજા બધા મેળવણીથી થાય.

(2) દ્વિતીય શ્રેણીના રંગો (Secondary Colours) :

પ્રથમ શ્રેણીના કોઈ પણ બે રંગોના મિશ્રણથી જે રંગ તૈયાર થાય છે. તેને દ્વિતીય શ્રેણીના રંગો કહેવાય છે.

- લાલ (Red) ● + પીળો ● = કેસરી (નારંગી) રંગ ● (Orange)
- પીળો (Yellow) ● + વાદળી ● = લીલો રંગ ● (Green)
- વાદળી (Blue) ● + લાલ ● = જાંબલી (પરપલ)રંગ ● (Violet)

કેસરી, લીલો અને જાંબલી એ દ્વિતીય શ્રેણીના રંગો છે. તે કોઈ પણ બે રંગોના મિશ્રણથી બને છે. તેથી તેમાં શુદ્ધતા અને તેજસ્વીતા થોડી ઓછી જોવા મળે છે.

(3) તૃતીય શ્રેણીના રંગો (Tertiary Colour) :

બીજી શ્રેણીના કોઈ પણ બે રંગોની મેળવણીથી બનતાં રંગો તૃતીય શ્રેણીના રંગો કહેવાય છે.

- કેસરી ● + લીલો ● = ચટણી રંગ (Olive Green) ●
- લીલો ● + જાંબલી ● = પથ્થરિયો રંગ (Ash/Slate) ●
- જાંબલી ● + કેસરી ● = બદામી રંગ (Brown) ●

તૃતીય શ્રેણીના રંગો ભૂખરા-રાખોડી જેવા બની જાય છે. તેની તેમની શુદ્ધતા અને તેજસ્વીતા ઘણી જ ઓછી થઈ જાય છે.

2. રંગ પદ્ધતિઓ (Colour Schemes) :

(1) સજાતીય રંગ-પદ્ધતિ (Complementary Colours Scheme) :

રંગચક્રમાં પાસે પાસે આવતા રંગો સજાતીય રંગ કહેવાય છે. રંગચક્રમાં કોઈ પણ મૂળ રંગની આજુબાજુના રંગો તે રંગના સજાતીય રંગ કહેવાય છે. રંગચક્રમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે (આકૃતિ- 2) લાલ રંગના સજાતીય રંગ જાંબલી અને કેસરી છે. પીળા રંગના

સજાતીય રંગ લીલો અને કેસરી છે અને વાદળી રંગના સજાતીય રંગ જાંબલી અને લીલો છે. આ રંગોનો ઉપયોગ ઓફિસ અને ઘરની દીવાલો, પહેરવેશ તથા સજાવટમાં સજાતીય રંગોની પદ્ધતિનો ઉપયોગ થાય છે.

(2) વિજાતીય (વિરોધી) રંગ-પદ્ધતિ (Contrast Colours Scheme): રંગચક્રમાં સામે સામે આવતા રંગો વિજાતીય (વિરોધી) રંગ કહેવાય છે. આકૃતિ-3 માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે સામે સામેના રંગો વિજાતીય છે.

લાલ રંગનો વિજાતીય રંગ લીલો છે. પીળા રંગનો વિજાતીય રંગ જાંબલી છે અને વાદળી રંગનો વિજાતીય રંગ કેસરી છે.

ચિત્રમાં જ્યારે કોઈ એક રંગ અને તેનો વિજાતીય રંગ વપરાય ત્યારે વિજાતીય રંગ પદ્ધતિનું ચિત્ર તૈયાર થાય. આ રંગો લોકોને આકર્ષવામાં મદદરૂપ થાય છે. આ રંગો વ્યાવસાયિક ચિત્રકલા(Commercial art)માં વધુ વપરાય છે. જાહેરાત, પુસ્તક કે સામયિકોના આવરણ, ગ્રીટિંગ્સ કાર્ડ વગેરેમાં વધુ વપરાય છે.

આકૃતિ - 3

3 ગરમ રંગો: ઉત્તેજિત — ઉષ્ણ રંગો (Warm Colours) : જે રંગોને જોતાં આંખોમાં ઉત્તેજના ઉત્પન્ન થાય તેવા રંગોને ગરમ રંગો કહેવાય છે. ગરમ રંગોને વધારે સમય સુધી સતત જોઈ શકાતા નથી. ઉદા: લાલ, નારંગી (કેસરી), પીળો વગેરે. આ રંગોનો ઉપયોગ જોનારને આકર્ષવા માટે જાહેરાતો, પોસ્ટર્સ વગેરેમાં વધારે જોવા મળે છે.

4 ઠંડા રંગો : (શાંત-શીતળ રંગો) (Cool Colours) : જે રંગોને જોતાં આંખોમાં શાંત અને ઠંડકના ભાવ ઉત્પન્ન થાય તેને ઠંડા રંગો કહેવાય છે. ઉદા: વાદળી, લીલો, જાંબલી વગેરે રંગોને શીત રંગો કહેવાય છે. આવા રંગોનો ઉપયોગ ઘર, ઓફિસ કે દવાખાનાની દીવાલો ઉપર વિશેષ જોવા મળે છે.

5 પારદર્શક રંગો (Transparant Colours)

પારદર્શક રંગો એટલે તે રંગમાં પાણીનું પ્રમાણ વધારે હોય છે તેવા રંગોને આછો પાતળો કરવા પાણી ઉમેરવામાં આવે છે. પારદર્શક રંગોમાં ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ (Back Ground) સંપૂર્ણ રીતે ઢંકાઈ જતી નથી પણ રંગમાં પૃષ્ઠભૂમિની મદદ મળે છે. પારદર્શક રંગો એક વખત પૂર્યા પછી તે બદલી શકાતા નથી. તેને બદલવા જતાં મૂળ પારદર્શકતા નાશ પામે છે.

6 અપારદર્શક રંગો (Opague Colours)

અપારદર્શક રંગોમાં ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ ઉપર રંગ લગાવ્યા પછી સપાટી ઢંકાઈ જાય છે. આ રંગો ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ પર લગાવ્યા પછી બદલી શકાય છે. અપારદર્શક રંગોના ઉપયોગથી ચિત્રમાં ઘનતા કે કદનો આભાસ ઊભો થાય છે.

7 રંગોની ભાવ અભિવ્યક્તિ

(1) લાલ રંગ ● : ક્રોધ, હિંસા, ભય, ઉગ્રતા જેવા ભાવની પ્રતિતી કરાવે છે. લાલ રંગ પ્રેમનું પ્રતિક છે. સ્ત્રીઓ અને બાળકોના પ્રિય રંગ છે. આ રંગ મંગલમય અને શુભ પ્રસંગોમાં વપરાય છે. આ રંગ ભયસૂચક હોવાથી ટ્રાફિક સિગ્નલમાં વાહનોને થોભવાનું સૂચન કરે છે.

(2) પીળો રંગ ● : તેજસ્વિતા અને પવિત્રતાનો ભાવ દર્શાવે છે. આછો પીળો રંગ નબળાઈ અને અશક્તિ કે માંદગી દર્શાવે છે. પીળું પીતાંબર પવિત્રતાનું પ્રતિક છે.

- (3) વાદળી રંગ ● : વાદળી રંગ વિશાળતા, અવકાશ અને અનંતતાનો ભાવ બતાવે છે. આકાશની વિશાળતા અને પાણીનો રંગ વાદળી (ભૂરા) રંગથી બતાવાય છે.
- (4) કેસરી રંગ ● : (નારંગી રંગ) : કેસરી રંગ ત્યાગ અને બલિદાનનો ભાવ પ્રગટ કરે છે. શૌર્ય, સ્વાર્પણની ભાવના દર્શાવે છે. આપણા રાષ્ટ્રધ્વજના ઉપરના પટ્ટામાં કેસરી રંગને માનભર્યું સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.
- (5) લીલો રંગ ● : લીલો રંગ ઠંડક, હરિયાળી, તાજગી, શાંતિ, સમૃદ્ધિ, ફળદ્રુપતા દર્શાવે છે. તેથી લીલા રંગને આપણા રાષ્ટ્રધ્વજમાં નીચેના પટ્ટામાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.
- (6) જાંબલી રંગ ● : જાંબલી રંગ ઐશ્વર્ય અને રાજકીય વૈભવ, વિલાસ, એશ-આરામ, ઉદારતા અને ભપકાનું સૂચન કરે છે.
- (7) સફેદ રંગ ○ : સફેદ રંગ શાંતિ, શુદ્ધતા, પવિત્રતા, સ્વચ્છતા, પ્રમાણિકતા, સાદગી અને વૃદ્ધત્વ દર્શાવે છે. સફેદ રંગ શાંતિનું પ્રતિક છે. તેથી આપણા રાષ્ટ્રધ્વજમાં વચ્ચેના પટ્ટામાં સફેદ રંગને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.
- (8) કાળો રંગ ● : કાળો રંગ શોક, ભય, ગહનતા, કપટ, ઊંડાણ, ગમગીની અને અંધકાર દર્શાવે છે. વિરોધ પ્રદર્શિત કરવા કાળા રંગનો ઉપયોગ થાય છે. શોક દર્શાવવા પણ કાળા રંગના વસ્ત્રો પહેરવામાં આવે છે.

સ્વાધ્યાય

1. ખાલી જગ્યા પૂરો.

- (1) વાદળી અને લાલ રંગના મિશ્રણથી _____ રંગ બને છે.
- (2) ચટણી રંગ બનાવવા લીલા રંગમાં _____ રંગ ઉમેરવો પડે છે.
- (3) પીળા રંગનો સજાતીય રંગ લીલો અને _____ રંગ છે.
- (4) _____ રંગોને જોતાં આંખોમાં શાંત અને ઠંડકના ભાવ પ્રગટ થાય છે.
- (5) _____ રંગો ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ પર લગાવ્યા પછી બદલી શકાય છે.

2. નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી જવાબ આપો.

- (1) નીચેના આપેલા રંગોમાંથી કયો મૂળ રંગ છે ?
 (A) જાંબલી (B) લીલો (C) ચટણી (D) પીળો _____
- (2) નીચે આપેલા પૈકી કયો રંગ તૃતીયશ્રેણીનો છે ?
 (A) વાદળી (B) કેસરી (C) ચટણી (D) લીલો _____
- (3) જાંબલી રંગનો વિજાતીય રંગ કયો છે ?
 (A) પીળો (B) કેસરી (C) બદામી (D) લીલો _____
- (4) ઉષ્ણ રંગ (ગરમ) કયો છે ?
 (A) લીલો (B) વાદળી (C) પથ્થરીયો (D) કેસરી _____

(5) હરીયાળી, તાજગી, સમૃદ્ધિ અને ફળદ્રુપતા દર્શાવવા કયો રંગ વપરાય છે ?

(A) કેસરી (B) લીલો (C) કાળો (D) લાલ _____

3. નીચે આપેલા પ્રશ્નોનો એક વાક્યમાં જવાબ આપો.

(1) કયા રંગો મેળવણીથી બનતા નથી ?

(2) રંગચક્રમાં પાસ પાસે આવતા રંગો કેવા રંગ કહેવાય ?

(3) કયા રંગોને જોતા આંખોમાં ઉત્તેજના ઉત્પન્ન થાય છે ?

(4) કયા રંગોને બદલવા જતા મૂળ પારદર્શકતા નાશ પામે છે ?

(5) કયો રંગ ત્યાગ અને બલિદાનની ભાવ પ્રગટ કરે છે ?

